

# KRIVIČNA DJELA UČINJENA IZ MRŽNJE I NJIHOV UTICAJ U BOSNI I HERCEGOVINI: IMPLIKACIJE ZA PODRŠKU ŽRTVAMA



Rezultati i preporuke Istraživanja o  
neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje  
provedenog 2023. godine<sup>1</sup>

## **Krivična djela učinjena iz mržnje mogu imati teži uticaj na žrtve**

Krivična djela učinjena iz mržnje potencijalno mogu imati veće postviktimizacijske posljedice od drugih krivičnih djela. Mogući veći uticaj krivičnih djela učinjenih iz mržnje na žrtve dokazan je dobro utemeljenim istraživanjem i prepoznat u borbi protiv krivičnih djela učinjenih iz mržnje na međunarodnom nivou. Iako svaka pojedinačna žrtva ne osjeća teži uticaj krivičnog djela učinjenog iz mržnje, kada se izmjere emotivne i psihološke posljedice, evidentno je da je **u prosjeku njihov uticaj teži**. Razumijevanje potencijalnih većih posljedica krivičnih djela učinjenih iz mržnje na pojedinačne žrtve ima važne implikacije za podršku žrtvama tih krivičnih djela. *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje u BiH iz 2023.* godine obuhvatilo je mjere za analiziranje uticaja viktimizacije u kontekstu krivičnih djela učinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini s ciljem pružanja podrške žrtvama utemeljene na činjenicama. U ovom sažetom prikazu daje se pregled rezultata istraživanja na osnovu ovih mjera. Na osnovu ovih rezultata sačinjen je niz preporuka institucijama krivičnog pravosuđa i nevladinim organizacijama.

*Za Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje u BiH za 2023. godinu, odabran je kvotni uzorak od ukupno **2438 ispitanika** sa navršenih 15 godina ili starijih iz 18 općina-opština/gradova koje kontinuirano imaju veliki broj potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje evidentiranih u bazi podataka Misije OSCE-a u BiH. Ispitanici za samostalno popunjavanje ankete su odabrani putem internetskih panela ili su ih neposredno odabrali anketari u periodu od jula do oktobra 2023. godine. **Ukupno, ispitanici su doživjeli najmanje 562 potencijalna djela učinjena iz mržnje u prethodnih 12 mjeseci.***

*Ured OSCE-a za demokratske institucije ljudska prava (ODIHR) „krivično djelo učinjeno iz mržnje“ definira kao „krivično djelo motivirano pristrasnošću ili predrasudama prema određenim grupama ljudi. Krivična djela učinjena iz mržnje sastoje se od dva elementa: krivičnog djela i predrasudnog motiva. Krivično djelo učinjeno iz mržnje dogodilo se „kada je počinitelj namjerno odabrao pojedinca ili imovinu zbog jedne ili više karakteristika ili je izrazio neprijateljstvo prema tim karakteristikama tokom počinjenja krivičnog djela.“ Ova definicija je u skladu sa definicijom krivičnih djela učinjenih iz mržnje u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini.*

*Korištenjem izraza „potencijalna krivična djela“ i „potencijalna krivična djela učinjena iz mržnje“ u ovom dokumentu indicira se da nije moguće utvrditi da li incidenti koje su naveli ispitanici čine krivično djelo u skladu sa krivičnim zakonima u BiH samo iz podataka prikupljenih u istraživanju. U konačnici, to u praksi utvrđuje sud. Ovo ograničenje odnosi se i na istraživanja o žrtvama krivičnih djela na međunarodnom nivou. Međutim, takva istraživanja se u nekim državama, kao što su Velika Britanija, Švedska i Sjedinjene Američke Države koriste veoma dugo i mogu pružiti realniju sliku kriminalne viktimizacije od one zabilježene u policijskim evidencijama krivičnih djela.*

<sup>1</sup> *Istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje za Bosnu i Hercegovinu iz 2023. godine* provedeno je u periodu od jula do oktobra 2023. godine, kao prvo istraživanje koje je imalo za cilj sistematsko prikupljanje iskustava žrtava potencijalnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje u BiH. Istraživanje je finansiralo Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške kao dio Ugovora o saradnji sa Misijom OSCE-a u BiH kroz vanbudžetsko finansiranje za period 2022. - 2024, a njegovu izradu je naručila Misija OSCE-a u BiH (Misija). Agencija Evropske unije za temeljna prava je pružila podršku pri formuliranju pitanja korištenih za istraživanje.

<sup>2</sup> "Šta je krivično djelo iz mržnje?" <https://hatecrime.osce.org/>

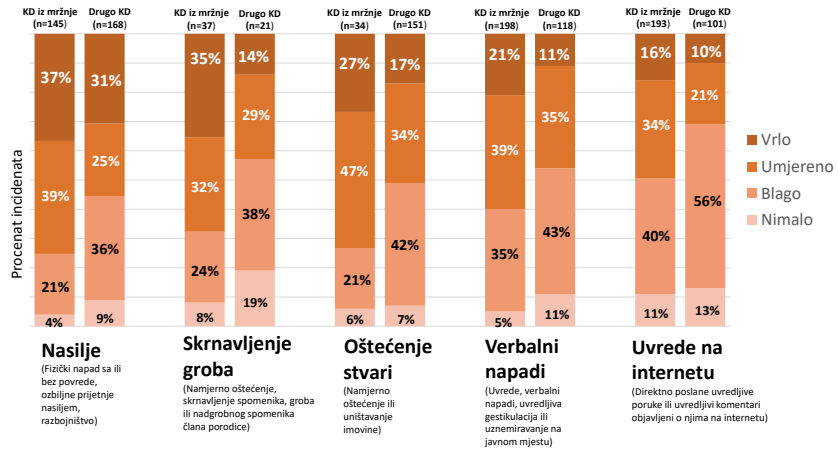
## Najvažniji rezultati

### Uznemirenost

Žrtve potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje osjećaju veću uznemirenost nakon viktimizacije nego žrtve drugih potencijalnih krivičnih djela.

Žrtvama potencijalnih krivičnih djela i krivičnih djela učinjenih iz mržnje koja su se desila u prethodnih 12 mjeseci postavljeno je pitanje koliko ih je to iskustvo uznemirilo. Veći procenat žrtava potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje je naveo da je iskustvo viktimizacije bilo veoma uznemiravajuće ili umjereno uznemiravajuće.

### Stepen uznemirenosti nakon potencijalnog krivičnog djela



- Iako su različiti stepeni postviktimizacijske uznemirenosti povezani sa različitim vrstama krivičnih djela, žrtve potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje dosljedno su osjećale veći nivo uznemirenosti, jer su bile „veoma“ i „umjereno“ pogođene u poređenju sa žrtvama drugih potencijalnih krivičnih djela.

Kada govorimo o šteti prouzrokovanoj krivičnim djelom, rezultate bi trebalo posmatrati s dozom opreza, s obzirom na mali broj žrtava potencijalnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje. Uočljivi obrazac razlika u poređenju sa žrtvama drugih krivičnih djela također se ne bi smatrao pouzdanom procjenom populacije da se koristi probablistički način uzorkovanja (jako bi obrazac razlika bio potvrđen većim uzorkom). Oprez pri tumačenju također treba primijeniti u slučaju podataka u vezi sa nanošenjem namjerne štete, skrnavljenjem groba, nadgrobnog spomenika ili spomenika umrlog člana porodice, zbog malog broja ispitanika koji su prijavili tu vrstu potencijalnog krivičnog djela.

- Najveći nivo uznemirenosti osjetile su žrtve nasilja.

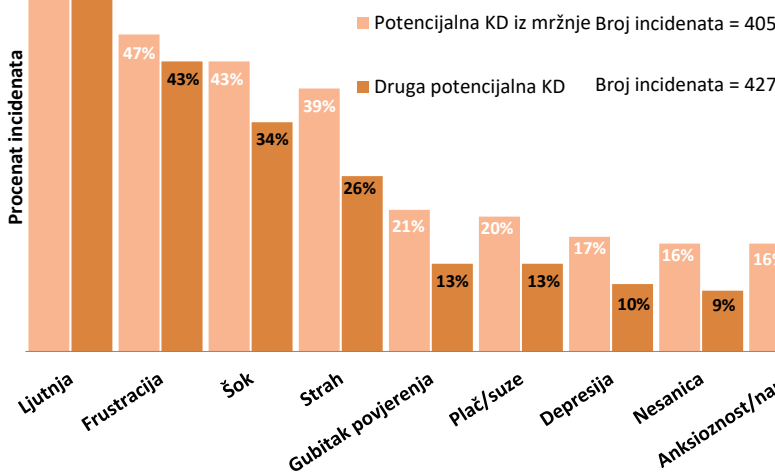
Najniži nivo uznemirenosti osjetili su ispitanici koji su bili meta uvredljive komunikacije putem interneta.

### Emotivne posljedice

Za svako potencijalno krivično djelo zabilježeno u prethodnih 12 mjeseci, od ispitanika je zatraženo da navedu da li su doživjeli neke konkretne emocionalne reakcije. Bilo je moguće izabrati više odgovora kako bi se dobila sveobuhvatna slika o posljedicama koje su ispitanici osjetili.

Veća je vjerovatnoća da će žrtve potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje doživjeti postviktimizacijske emocionalne traume nego žrtve drugih potencijalnih krivičnih djela.

### Emotivni uticaj kriminalne viktimizacije



Kada se kombinuje zajedno svako od različitih krivičnih djela o kojima je postavljeno pitanje u anketi, veći udio potencijalnih žrtava krivičnih djela učinjenih iz mržnje kao grupe u poređenju sa žrtvama drugih potencijalnih krivičnih djela kao grupe, vjerovatnije će navesti da imaju emocionalnu reakciju za svaki od mjerenja emotivnih posljedica korištenih u istraživanju, osim reakcije 'ljutnje'. Ovaj obrazac je u skladu sa međunarodnim dokazima koji se odnose na emotivne posljedice krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

Međutim, usprkos evidentnim razlikama, žrtve potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje kao grupa i žrtve drugih krivičnih djela kao grupa imaju više sličnosti nego razlika u kontekstu svakog od mjerenja psihološkog uticaja.

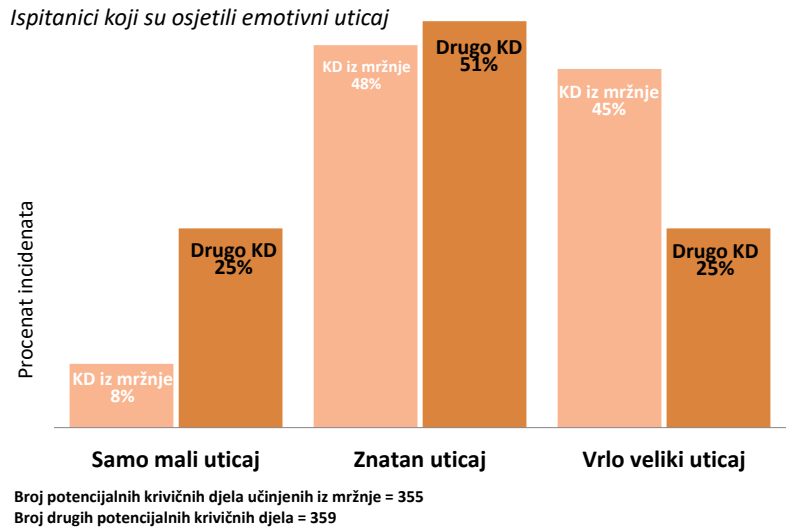
Nisu svi ispitanici naveli da su doživjeli postviktimizacijsku emocionalnu reakciju, a neki nisu bili sigurni. Međutim, svakom ispitaniku je postavljeno pitanje u kojoj su mjeri osjetili emotivne posljedice za svako potencijalno krivično djelo u prethodnih 12 mjeseci.

**Veća je vjerovatnoća da će žrtve potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje kao grupa biti „u velikoj mjeri“ pogođene, a manja da će biti pogođene „samo malo“, nego žrtve drugih potencijalnih krivičnih djela.**

### Veza između postviktimizacijskog uticaja i prijavljivanja potencijalnih krivičnih djela policiji

Posebno su indikativni podaci iz Istraživanja o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje u BiH za 2023. godinu koji se odnose na vezu između postviktimizacijskog uticaja i prijavljivanja potencijalnih krivičnih djela policiji.

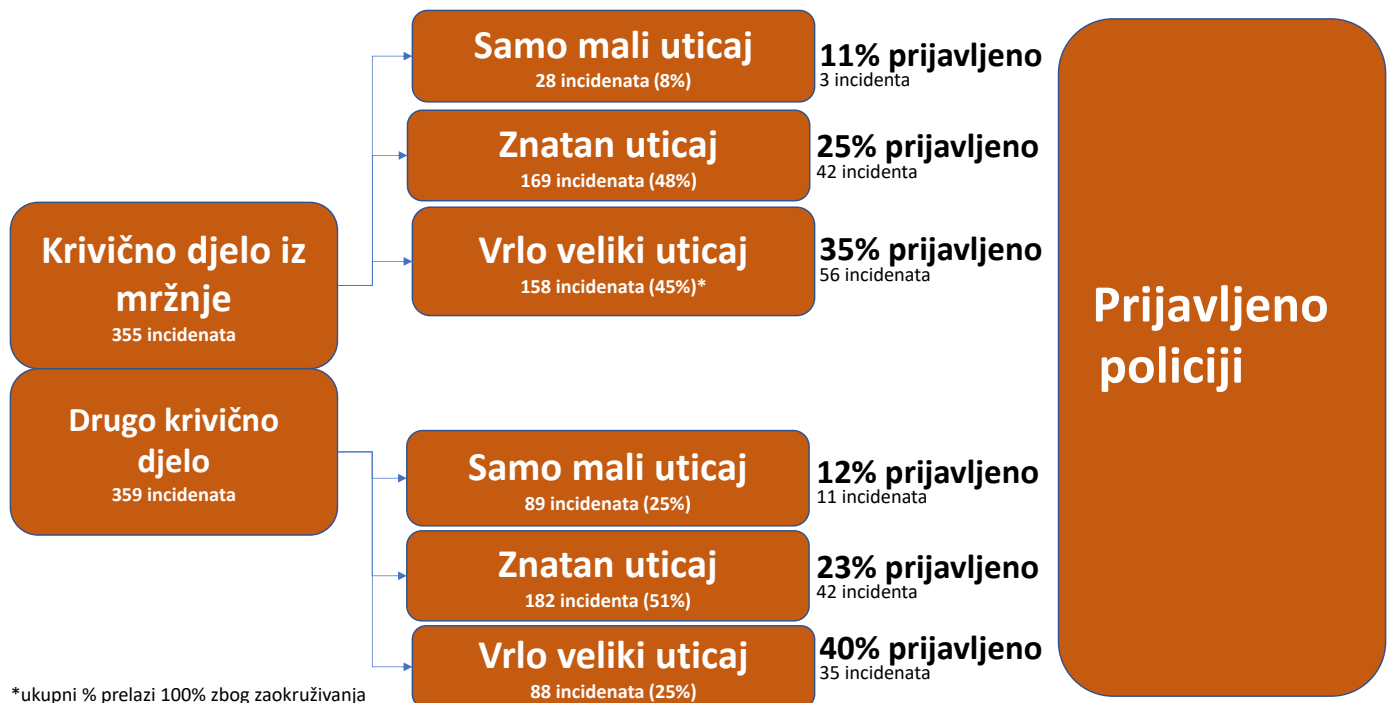
### Jačina emotivnog uticaja kriminalne viktimizacije



- **Različiti nivoi postviktimizacijskog uticaja jasno su povezani sa različitim stopama prijavljivanja potencijalnih krivičnih djela policiji.**

Žrtve potencijalnih krivičnih djela koje su bile pogođene „u velikoj mjeri“ imale su najveću stopu prijavljivanja policiji, a one koje su bile „samo malo“ najmanju. To vrijedi i za žrtve potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje i žrtve drugih potencijalnih krivičnih djela

## Uticaj krivičnog djela i prijavljivanje policiji



- **Stepen postviktimizacijskog emocionalnog uticaja je jači prediktor prijavljivanja potencijalnih krivičnih djela policiji od toga da li postoji percipirani predrasudni motiv ili ne.**

Za svaki stepen uticaja, uočene razlike u stopama prijavljivanja potencijalnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje u poređenju sa drugim potencijalnim krivičnim djelima su male i ne bi se smatrale pouzdanom procjenom populacije ako bi se utvrdile probablističkim uzorkovanjem.

## Preporuke za podršku žrtvama

Prepoznavanje uticaja viktimizacije predstavlja osnovu za pružanje adekvatne podrške svim žrtvama potencijalnih krivičnih djela. Vlasti u Bosni i Hercegovini trebaju:

- **Omogućiti redovnu obuku** i ustanoviti smjernice za policijske službenike i drugo profesionalno osoblje unutar krivičnog sistema o postupanju sa žrtvama na senzibilan način i sa poštovanjem uzimajući u obzir postviktimizacijske posljedice koje vjerovatno osjećaju one žrtve koje potencijalno krivično djelo prijave policiji.
- Identificirati, mapirati i kontinuirano koordinirati usluge **podrške posebno osmišljene za žrtve krivičnih djela** i osigurati da podrška bude dostupna svim žrtvama, bez obzira na mjesto boravka.
- **Uspostaviti profesionalne standarde kvalitete** za pružanje usluga podrške žrtvama krivičnih djela i pratiti poštivanje standarda.
- Osigurati da je profesionalno osoblje koje pruža podršku žrtvama **adekvatno obučeno i stručno**.
- Osigurati da organi krivičnog pravosuđa rade u **partnerstvu** sa službama za podršku žrtvama krivičnih djela.
- Zakonom predvidjeti da **žrtve krivičnih djela mogu iznijeti na sudu svoje iskustvo u vezi sa posljedicama viktimizacije** bez unakrsnog ispitivanja odbrane, u isto vrijeme štiteći druga procesna prava optuženog.
- Osigurati da sudovi prilikom **odmjeravanja kazne** uzmu u obzir uticaj koji krivično djelo ima na žrtvu.

Dok istraživanje o neprijavlivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini iz 2023. godine pokazuje da žrtve koje prijave potencijalno krivično djelo učinjeno iz mržnje osjećaju slične stepene postviktimizacijskog uticaja kao i žrtve drugih krivičnih djela prijavljenih policiji, također je potrebno prepoznati da se krivična djela učinjena iz mržnje razlikuju od drugih krivičnih djela u nekim ključnim aspektima. Zajednički nazivnik razlike za žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje je to što se djelo dogodilo u cijelosti ili djelimično zbog njihovog društvenog identiteta. Stoga oni to iskustvo mogu doživjeti kao omalovažavajući napad na samu srž njihovog bića.

Svako krivično djelo učinjeno iz mržnje može se doživjeti i kao čin marginalizacije koji šalje isključujuću poruku da žrtva, i drugi slični njoj, nisu dobrodošli. Štaviše, strah od dalje viktimizacije može biti veći za žrtve krivičnog djela učinjenog iz mržnje: budući da su već bile na meti na osnovu svog društvenog identiteta, to se može desiti ponovo. Primjenjujući takvo shvatanje,  **dodatno se preporučuje da, konkretno za potencijalne žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje**, vlasti u Bosni i Hercegovini trebaju:

- Osigurati redovnu obuku i smjernice za policijske službenike i druga stručna lica u oblasti krivičnog pravosuđa o **postupanju sa žrtvama krivičnog djela učinjenog iz mržnje na senzibilan način i sa poštovanjem** na osnovu prepoznatog postviktimizacijskog uticaja krivičnih djela učinjenih iz mržnje koji će vjerovatno osjetiti one žrtve koje prijave potencijalno krivična djela policiji.
- Identificirati, mapirati i koordinirati **usluge podrške posebno osmišljene za žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje**.
- Uspostaviti profesionalne **standarde kvalitete** za pružanje usluga podrške žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje.
- Osigurati **obuku** profesionalnog osoblja za podršku žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

**Osim toga, treba osigurati da sud uzima u obzir predrasudni motiv počinioca prilikom odmjeravanja kazne.**

**Za više informacija** – neki od najznačajnijih dokumenata iz oblasti podrške žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje sa preporukama za politiku rada i praksu:

Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) (2020) *Understanding the Needs of Hate Crime Victims*, Warsaw: OSCE ODIHR.

Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) (2021), *Model Quality Standards for Hate Crime Victim Support*, Warsaw: OSCE ODIHR.

Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) (2021), *Diagnostic Tool for Assessing National Hate Crime Victim Support Systems*, Warsaw: OSCE ODIHR.

Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) (2022), *Hate Crime Victim Support. Policy Brief*, Warsaw: OSCE ODIHR.